

Učiteljski

TOVARŠ.

Izhaja
1. in 15. dne vsakega
meseca na celi polji.

—◆◆◆—
List za šolo in dom.

Veljá
za vse leto 2 gl. 50 kr.,
za pol leta 1 gl. 30 kr.

List 6.

V Ljubljani 15. marca 1871.

Tečaj XI.

Geometrija ali merstvo v ljudski šoli.

Trupla.

Vsako reč, ki zaseda ali zavjema prostor, imenujemo truplo. Trupla, ki se sim ter tje nahajajo, imajo razun te lastnosti, da so v prostoru raztegnjena, še druga znamenja, p. snov, iz ktere so, barvo, težkost, terdost i. t. d. Toda pri geometričnem nauku se na poslednje lastnosti ne ozira, pri tem je poglobitna stvar velikost trupel. Vsa trupla so sestavljena iz delov in se zavoljo tega imenujejo veličine in sicer veličine prostorske, ker se v prostoru razprostirajo.

Da se izvé velikost trupel, p. omare, hiše, treba jih je opazovati na tri poglobitne strani ali namere. Kako velika je omara, spoznam, ako jo ogledujem od leve na desno, od spred na zad, od spod na vzgor. Pervo razprostranost imenujemo dolgost, drugo širokost in tretjo visokost. Na te tri namere je raztegnjeno vsako truplo; zarad tega je truplo tista prostorska veličina, ki ima troje razprostranje: dolgost, širokost in visokost.

Kažite to razprostranje pri šolski omari, mizi, peči, šolski izbi, šolskem poslopji!

Večkrat se govori o debelosti in globokosti trupel. A to ni novo razprostranje, marveč je debelost in globokost enega pomena z visokostjo. Knjiga je debela ali tanka. To razprostranje si pa moremo misliti od spod na vzgor; tedaj bi tudi reči smeli: knjiga je visoka ali nizka, ako bi bilo to v našem jeziku navadno. O vodnjaku pravimo, da je globok. Globokost si pa tudi moremo misliti od spod na vzgor, tedaj izraz globokost nadomestuje visokost.

Imenujte več trupel, o kterih pravimo, da so debela! (knjiga deska, papir, sukno itd.) Imenujte globoka trupla!

Kedar se govori o velikosti trupel, imenuje se navadno le njih naj večje razprostrjenje. Tako se o enem truplu pravi, da je dolgo, o drugem, da je posebno široko itd. Imenujte dolga, široka in visoka trupla!

Pri nekterih truplih ste dve razprostrjenji enaki, p. pri tramih, valjarjih; pri drugih so pa tudi vse tri razprostrjenja enaka, p. kocka, (kočnik, Würfel), obla. Ako oblo ali valjar (Zylinder) zavalimo po ravnih tleh, takata se dalje časa. Ako pa to poskusimo s kocko ali piramido, se ti ne bodo takisto valili. Zavoljo tega pravimo pervim okrogla, poslednjim pa oglata trupla. Tu se mora učencem v modelih pokazati naj poglobitnejša geometrijska trupla.

Imenujte nekaj oglatih in nekaj okroglih trupel!

Vsako truplo ima le svoj odločeni prostor, in ima torej tudi svoje meje, kjer neha biti.

Plani.

Meje trupel imenujemo plani. Stene, strop, tla omejujejo izbo, in so plani. Knjiga ima dve večji in štiri manjši plani. Ktere plani so pri omari? Koliko plani našteješ na kocki? Kakošne plani so na valjarji, jajcu, obli, tabli, mizni plošči?

Plani se razkrojijo tudi na več delov; zloženi so tedaj iz manjših delov, in se za tega del imenujejo veličine. Pri plani razločujemo dolgost in širokost. Tretjega razprostrjenja pri plani ni; kajti, ako bi bila plan tudi debela, bilo bi že troje razprostrjenje, ki je pa edino le truplom lastno. Ako mislim steno kot plan, imam pred očmi le njeno širokost in dolgost. List papirja ni plan, ker ima že svojo debelost; le sprednja in zadnja stran ste bolj znatni plani.

O truplu smo rekli, da prostor zavjema; plani pa ne potrebujejo prostora, ker le truplo omejujejo. Plani so razni, kakor trupla. Ako položimo na mizino ploščo ravnilo, dotika se je ta povsodi. Ne tako na obli. Perva plan je namreč ravna, plan na obli pak je kriva. Na oglatih truplih so zgolj ravne plani, na okroglih so ravne in krive. Kaži mi ravne in krive plani na različnih truplih! Kakošne plani ima omara? kakošnje valjar, kegelj, obla?

Čerte.

Plan se ne razprostira v neskončno. Kjer se plan končava, tam so čerte. Kraj stene so štiri čerte. Koliko čert je torej v vsaki izbi? Štej čerte na knjigi, omari, valjarji! Čerte si moremo misliti večje in manjše; čerta je po tem takem tudi veličina v prostoru. Ima pa le eno razprostrjenje, namreč dolgost. Več jih ne more imeti, ker bi potem bila plan ali truplo. Čerta pa, ki si jo

na tabli ali papirji narisamo, ima širokost in tudi nekoliko debelosti, in je že truplo, katero je prav za prav le čertino znamenje. Kakor ni plan del trupla, tako tudi čerta ni del plani. Ker ena čerta nima širokosti, tudi več čert skup ne dá širokosti, ktere je treba še za naj manjši del plani.

Na kocki nahajamo le ravne čerte; tako tudi na drugih truplih. Na obli, kegelju, valjarji so pa že krive čerte. Napeta nit je ravna čerta, kamen, na vzdol padajoč, pada po ravni čerti. V kviško veržen, se pa verti v krivi čerti.

Tudi čerta ne more biti neizmerno dolga; kjer neha, tam je pika ali točka.

Pike.

Meje čerti so pike. Pike si mislimo tudi med čertami. Pika nima nikakoršne velikosti. Ako bi bila le količkaj dolga, že ni več to, marveč čerta. Pika, narejena na papirji, je le njeno znamenje; pravo piko si moremo le misliti.

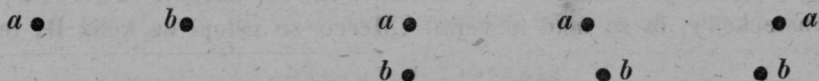
Pika ni ne dolga, ne široka, ne visoka; nima torej niti enega razprostrenja in tedaj tudi ni veličina.

Po vsem tem smo spoznali, da plani omejujejo trupla, čerte pa plani in pike pa čerte. Kjer so torej trupla, tam so tudi plani; kjer so plani, tam so čerte in kjer so čerte, tam so tudi pike.

Risanje pik.

Pravo ali geometrično piko si moremo le misliti. Na papir narejamo s peresom, svinčnikom le zavoljo tega černo ali drugačno piko, da si na tem mestu predstavljamo pravo piko. Kolikor manjša je navadna pika, toliko bolj se približuje geometrični piki, ki nima ne dolgosti, ne širokosti in visokosti. Pri več pikah je pomniti lego ene do druge. Dve pike stojite ali vštric, ena zraven druge; ali pošev eno nad drugo.

Naslednje slike to pojasnujejo:

Imenujte dele vašega telesa, ki so si vštric in navpik! Imenujte druge reči v šoli in zunej šole, ki imajo to lego! Narisajte tri pike v vseh mogočih legah!

Risanje čert.

Ako se pika vedno dalje pomika, nastane čerta. To se naredi s peresom in svinčnikom na papirji, s kreda na tabli. Ta čerta je prav za prav le znamenje čerte, imenujemo jo pa na kratko le čerto.

Pika, s katero se čerta začinja, imenovali bomo začetnico in zadnjo, s katero se končava, pa končnico. Obedvi skup se tudi imenujete končnici. Da ni treba vedno na čerto s perstom kazati, postavi se na vsaki končnici po ena čerka, ter se čerta s temi čerkami imenuje. Tako se naslednja zove AB.

A _____ B

Kakor smo že čuli, so čerte ravne in krive. Perve nastanejo, ako se pika vedno v eni in isti nameri dalje pomika; pri poslednjih pa pomikujoča pika svojo namero vedno menjava. Sledeča slika kaže eno ravno in dve krivi čerti.

Skozi dve piki moremo le eno samo ravno čerto, brez števila veliko pa krivih čert potegniti. Naravna čerta je naj krajša čerta, vsaka kriva je daljša. Naj krajša, t. j. ravna čerta med dvema pikama se imenuje njuna daljava ali narazje (Entfernung). Dve naravni čerti se razločujete le po njunem nameru in njuni dolgosti, nikdar ne po podobi; dve krivi čerti morete tudi po podobi različni biti.

Da se na papirju povleče ravna čerta, nam služi ravnilo (linir). Kako se poskuša ravnilo?

Pri risanju narejamo polne, pikaste, čertikaste in še drugačne čerie.

Na polji si zaznamnjamo čerto z vervico ali verigo, ki jo razpnejo med dvema količema, kot končnicema čerte. Dostikrat si pa med takimi znamenji, kot so palce, količi, križi, zastavice, drevesa le mislimo potegnjeno čerto. Ako je med koncema čerte AB na polji toliko daljave, da se ne vé razločno od pervega do drugega, zastavijo se vmes saj količi. To se imenuje količenje (Anstecken), in se tako le verši. Merc se vstopi za količ B, ter

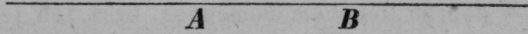
A _____ C _____ B

pravi svojemu pomagacu, da naj se pomika s količem, ki ga prosto med dvema perstoma derži, proti koncu A. Na primerem kraji se mora ustaviti.

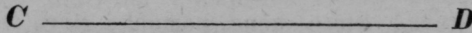
Merc pri količi B pa ogleduje (vinira) vedno na eni strani palice toliko časa, da so vsi trije količi v eni in isti nameri ali versti. Še le zdaj se pomagacu veli, da svoj količ v tla vtakne.

Enako se mora ravnati, ako se hoče na polji ravno čerto podaljšati. Pri tem opravku lahko opravi vse le ena oseba, ki se z novim količem dalje pomika, ter toliko časa ogleduje, da je nov količ v eni in isti nameri s prej zastavljenimi.

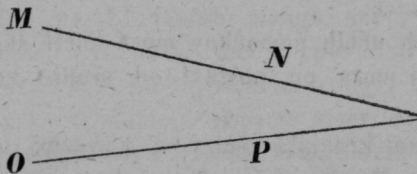
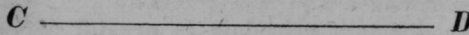
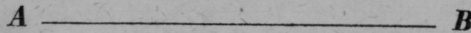
Pri ravnih čertah je paziti na njih namer in dolgost. V naslednji sliki je razvidna le namer ravne čerte, v kateri ste dve piki. Dolgost čertina ni zaznamovana.

Pri čerti CD je pa tudi dolgost te ravne čerte, to je narazje med C in D določene.

Dve ravni čerti v ravani (ravni plani) ste gledé namere vstrični ali nevstrični. Ako ostanete vedno v eni in isti nameri, ako ste povsod enako oddaljeni, ako se nikoli ne križate, ako bi se ju še tako daleč potegnilo, imenujete se vstričnici. Sicer pa nevstrični, ki ste na eni strani stekajoči, na drugi raztekajoči. V sledečih slikah se to pojasnuje.

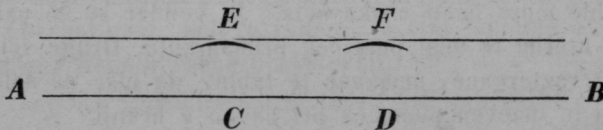

Znamenje vstričnosti je \parallel . Da je čerta AB vstrična z CD se tako zapiše: $AB \parallel CD$. Vstrične čerte se vidijo pogostoma. Imenujte reči, pri katerih zapazite vstričnice!

Vstričnici se nikoli ne križate; nevstričnici pa vsikdar, ko ste dovolj podaljšani. Pika, kjer se presečete, imenuje se presečnica.

Risanje vstričnic.

a.

Iz točke C in D se s krožilom ali šestilom (cirkeljem) opišeta mala loka, verh katerih se položi ravnilo in potegne ravno čerto, ki je s_pervo AB vstrič.

(Dalje prih.)

O učnih pomočkih v naših ljudskih šolah.

Dokler se je po naših ljudskih šolah učilo le veroznanstvo, branje, pisanje in številjenje, res ni bilo treba kaj prida učnih pomočkov. A zdaj šolski možje spoznavajo veliko korist rečnega nauka in vlada tudi ukazuje, da se mora prirodoznanstvo, zemljepisje, oblikoslovje i. t. d. posebno marljivo gojiti že v ljudski šoli, in sedaj je silno treba imeti dobrih učnih pomočkov. Brez teh je vsak kazalni nauk z dobrim vspehom nemogoč, brez teh je podučevanje v ravno omenjenih rečnih predmetih skoraj le prazno delo. Zavaljo tega veleva novi učni in šolski red v §. 70., da mora biti vsaka šola s potrebnimi učnimi pomočki preskerbljena. §. 71. ravno te postave pa našteva, ktere učne pomočke mora vsaka šola imeti, namreč:

- a) pripravo (aparate) za nauk v branji;
- b) pomočke za pojasnilo prvega nauka v računstvu;
- c) podobe za kazalni nauk;
- d) globus;
- e) zemljevid planiglobov, domovine, Avstrije, Evrope in Palestine;
- f) izgledne predlage za nauk v risanju;
- g) malo zbirko domačih prirodnih in prostih fizikalčnih aparatov;
- h) šolsko bukvarnico.

Za napravo teh učnih pomočkov mora imeti skerb krajno šolsko svetovalstvo, ki mora po postavi od srenje zahtevati, da jih šoli omisli.

Morebiti pa so kranjske šole že z vsemi temi učnimi pomočki oskerbljene? Morda jih jim le malo primanjkuje? Odgovor na to vprašanje je zelo žalosten. Iz 90 sporočil kranjskih učiteljev posnamem, da so kranjske ljudske šole v zadevi učnih pomočkov še zelo na slabem; do naj novejših časov jih še celó nič niso imeli, in še sedaj jih imajo le malo.

Poglejmo naj prvo, kako so naše šole z učnimi pomočki z a b r a n j e preskerbljene.

Za ta nauk sicer ni veliko treba, a vendar dobre abecedne stenske table mora imeti vsaka šola. In vendar se še nahajajo celó take šole, kterim ta učni pomoček primanjkuje. Druge šole imajo pa tako stare, raztergane, umazane te table, da niso ne šoli na kinč, ne prijeten in umeven pomoček pri nauku v branji.

Še bolj kakor o teh tožilo se mi je o učnih pomočkih z a p i s a n j e. Za ta nauk je treba imeti naj manj dve tabli: eno za lepopisje, drugo za navadno pisanja. Prva mora biti iz dobrega

platna, ali pa iz ameriškega usnja — platna, kakor jih prodaja g. Giontini po 20 — 25 gold. Ali kako slabo se mora goditi tistim učiteljem, ki mi tožijo, da imajo le raztergane platnene, le slabe na razpolaganje!

Za nauk v številjenji nimajo naše šole večidel nič. Najnavadnejši učni pomoček pri tem je ruska mašina, in akoravno je ta naprava tako prosta in dober kup, vendar sem iz učiteljskih sporočil zvedel, da iz med 90 ima le 15 šol ta učni pomoček.

Ktere učne pomočke imajo naše šole za prirodopisje? Naj več šol ima za ta nauk „Stangenbergerjeve table“ (10 vseh), ktere je deželna vlada nakupila iz denarja — 1000 gold. — ki ga je ljubljanska hranilnica darovala v napravo učnih pomočkov kranjskim ljudskim šolam. Hvaležni smo sicer učitelji, da smo vsaj te table dobili, a vendar ne morem zamolčati resnice, da s temi tablami je našim šolam malo pomagano. Pervič omenjene podobe predstavljajo take živali iz tujih dežel, kterih natančno poznanje je naši mladini popolnoma nepotrebno, drugič so skoraj vse važnejši živali kakor nalašč izpuščene in tretjič je risanje teh podob večidel zelo pomanjkljivo, v napačni razmeri itd., in njih kolorit (barve) tako slab, da se skoraj ne spleča te podobe z marljivim očesom opazovati. Boljše so kakor nič — a vendar komaj njih cene vredne (1 gl. 10 kr.). Gorski učni pomoček k temu predmetu je „Tomšičevo prirodopisje“ v podobah, ki ima na 14 tablah mnogo mično barvanih prirodnin in tudi njih popis. Ali sram me je povedati, kako malo segajo naši učitelji in naše šole po tej domači knjigi, ki bi jim vendar izverstno služila pri prirodopisji. Imamo sicer še druge prirodopisne podobe, kakor: „Schreiber's grosse Wandtafeln“, „Herrmann's Anschauungsunterricht in Bildern“, „Wandtafeln landwirthschaftlicher, nützlicher und schädlicher Thiere“, „Atlas v slikah k prirodopisu živalstva in bilinstva“ itd. itd., ktere je nam kázala lanska razstava učnih pomočkov, in ktere nam ponujajo ljubljanski bukvarji, zlasti g. Giontini; a takih šol zastonj iščemo, da bi v njih te table kinčale šolske stene in jih jim marljivi učitelj razkladal.

Da bi pa šole za ta nauk imele malo zbirko prirodnin, — t. j. preparirane male doživke, tiče, kače, hrošce, muhe, metulje, — rastlinjak (herbarium), zbirko rudnin, o tem moramo še bolj molčati, ter mirno boljših časov pričakovati.

Da kranjskim ljudskim šolam tudi čisto pomanjkuje fizikalčnih in kemičnih aparatov, ktere zahteva novi učni red in ktere bode treba vsekako pri rokah imeti, ako se bode o teh predmetih z vspehom hotlo podučevati, je pa že tako znana reč.

Še naj bolj so naše šole z zemljevidi preskerbljene. Med temi se nahajajo tudi zlasti tisti, ktere je „Matica“ izdala in sl. deželna vlada šolam podelila. Akoravno nisem vseh zemljevidov po kr. šolah videl, vendar smem reči, da njih večina ne vstreza svojemu namenu, da ne pojasnuje dovolj zemljepisnega nauka. Med njimi je gotova le veliko starih; novih, kakoršne smo videli v razstavi, p. fotolitografične, ne poznajo kranjske ljudske šole. Naši učitelji tudi nimajo morda niti ene severnice (kompas) in veterdice (Windrose) pri rokah.

Globuse nahajam na nekterih šolah; toda med 90 jih je morda le 19. Učitelji segnite sedaj po slovenskih globusih, ki so ravnokar na dan prišli!

Redka prikazen je tudi telurij, kterih kranjske šole toliko nimajo, kolikor je perstov na eni roki.

Za nauk v risanju se sedaj pri nas sploh ni skerbelo, tedaj tudi za učne pomočke te verste ne.

O učnih pomočkih za petje, p. fisharmonika ali o telovadskem orodju in prostoru, o teh še spregovoriti nočem; kajti tu smo še čisto na suhem. Le zeló malo šol ima svoje telovadišče in potrebno orodje.

Še precej so kranjske šole preskerbljene z učnimi pomočki za kmetijski nauk. Srenje so šieer k temu le malo pripomogle; več so storili presvitli cesar, ki so bili mnogo šolami darovali Hartingerjeve gospodarske podobe, med kterimi je bilo 40 tabel s slovenskim spisom. Tudi sl. deželni zbor je bil privolil predlanskem 1000 gl. v pospeh kmetijskega nauka na Kranjskem. Iz tega denarja je bil nakupil sl. deželni zbor veliko vertnarskega orodja, ki ga je 24 šolam na Kranjskem podelil. Tudi sadne verte ali šolske drevesnice prištevamo med naj boljše učne pomočke za kmetijski nauk, zlasti pri poudčevanju v sadjereji; toda žalostnega serca moram poročati, da v tej zadevi smo pri nas še tudi na slabem.

Iz učiteljskih pisem posnamem, da iz med 90 šol ima le 20 šol svoj sadni vert.

Novi učni in šolski red veleva, da mora vsaka šola imeti svojo bukvarnico. Tej tirjatvi bode kranjsko šolstvo kaj težko kmali zadostilo; kajti do sedaj štejejo kranjske šole komaj 10, k večim 15 bukvarnic svojih.

Kaj pa storiti, da dobimo učitelji potrebnih in koristnih učnih pomočkov?

Postava o šolskem nadzorništvu za Kranjsko ukazuje, da mora krajno šolsko svetovalstvo skerbeti, da ima šola vse potrebne učne pomočke in druge šoli neobhodno potrebne reči. Učitelju spada te-

daj naloga, da v sejah krajnega šolskega sveta razlaga korist učnih sredstev. S svojo spretno besedo doseže morda učitelj privoljenje vseh udov v omenjenem svétu, ki potem od srenje tirja napravó želečih reči. Ako se pa ta tej postavni zahtevi upira, mora se krajno šolsko svetovalstvo pritožiti viši šolski oblastniji, ki more srenji kazen v denarji naložiti. Ker je pa srenja dostikrat zeló revna, da more le z veliko žertvijo kaj privoliti, zato naj jo učitelj po nepotrebnem ne nadleguje. Hočem namreč reči, da veliko učnih pomočkov lahko sam učitelj z malimi stroški napravi. Le pridnosti mu je v ta namen treba. Pred vsem naj le učitelj napravlja zbirko malih živalic, hroščev, muh, metaljev in drugih zažek, zbirko rastlin in zbirko rudnin. Kako se take zbirke osnujejo, učil se je v srednjih šolah. Če pa se v šolah v tem ni izuril ali če je že to pozabil, omisli naj si primerno knjigo, v katerem se to razlaga, ali pa naj popraša v tem izvedenega tovarša. Pa vsaj zdrava pamet to resno voljo dostikrat podpira.

Ravno tako more učitelj narediti različna orodja, gospodarska in obertnijska, v majhni obliki, t. j. modele. Taka orodja so: plug, brana, lopata, kosa, serp, čoln, mlin itd. Nekatere šole imajo že take modele; naredili so jih po učiteljevem navodu tudi učenci sami.

Ruske mašine za računstvo tudi ni treba ravno drago kupovati pri bukvarjih. Za majhen denar jo naredí domači mizar. In še druge reči si lahko učitelj za male stroške omisli, p. različne mere.

Učitelji, le na delo! Dan danes se od nas tirja, — in po pravi — da gojimo zlasti kazalni in rečni nauk. To moremo pa le tedaj z vspehom storiti, ako imamo dovolj učnih pomočkov. L.

Šolski in učni red obćnim ljudskim učilnicam.

(Dalje.)

VIII. O učnih smotrih (ciljih).

§. 50. Ustanovilo o veroznanstvu se prepušća cerkveni oblasti, katera naj se terdno derží o tem razglašenih postavnih ukazov (§. 5. deržavne postave o ljudskih učilnicah); dokler tega ustanovila še ni, stvar ostane, kakor je bila do zdaj.

Naredbe cerkvéne oblasti o bogoslužji naj okrajna učilnična oblast po krajni učilnični oblasti oznani šolskemu voditelju. Ako bi se okrajna šolska oblast razperla s cerkveno oblastjo zaradi tega, koliko naj bođe bogoslužja, tedaj razsodi deželna šolska oblast.

Šoli je dolžnost po učiteljih dotične vere skerbeti, da se na učence ustrahovalno pazi pri bogoslužnostih, vvedenih (vpeljanih) po zmislu §. 5. deržavne postave o ljudskih učilnicah.

§. 51. Smoter jezikovega uka je: prav razumevati, kar se od družih sliši v materinem jeziku, potem tudi zmožnost, ustno in pismeno svoje misli dobro in gladko pripovedovati; gladkost v živoizraznem čitanju natisnenega in pisanega berila ter tenek razum berila po njegovem obsežku in po zvezi posameznih delov. Prizadevati si je, da se opazovalni dar ostrí, misli bistrijo in spomin krepčá.

Jezikov uk je strinjati s kazalnim ukom.

Kazalni uk se začena z gledanjem, razumevanjem in popisovanjem najznanějšíh stvari v šoli, domá in po obližji. Posebno je že od prvega začetka paziti, da učenec pravilno in po polnem govori ter čisto izreka.

Po višjih stopinjah se te vaje nadaljavajo in razširjajo. Kar je otroku blizu v naravi in življenju in kar se mu približa z berilom, vse mu je razbistriti s kazalnim ukom.

Po nižjih stopinjah je kazalnemu uku družiti oblikoslovne jezikove vaje, in učence seznanjati z najvažnejšimi razpoli besed. Slovnica se sama zá-se ne uči teoretično, nego ona je že v teh vajah.

Čitalni uk po nižjih stopinjah naj pot pripravlja, da bode učenec čital po glasu čisto, po čerkah gladko in po razumu prav.

Po nižjih stopinjah se je učencu najprvo treba naučiti nekoliko izurjenosti v pisanju, ter potlej naj po metodičnem vodilu prepisuje samo besede in stavke. Vajam v pisanju je tudi ta namen, da učenec terdnó v glavi ohrani besedne oblike, kateré mu v jezikovih vajah hodijo na versto. Pri vseh pisnih vajah je paziti zlasti na pravopis in prepone (interpunkcijo) ali odrezovanje stavka od stavka.

Tudi na srednjih in zgornjih učnih stopinjah mej najvažnejše naloge jezikovega uka spada to, da se učenci navadijo po glasu in zmislu prav ter gladko in z razumom čitati.

Oblikovne vaje v jeziku (slovnica), katere naj bodo ustne in pismene, po teh stopinjah obsegajo: oblike prostega stavka, znanje glavnih in neglavnih členov v stavku ter besedno pregibanje in besedni porod.

Verhunce jezikovemu uku je, slovnično razbirati stavke v njegovih raznih podobah.

V pisnih vajah se na srednjih stopinjah ponarejajo čitane ali slišane povesti in popisi. Na gornjih stopinjah je od učencev po zmožnosti njihovega razuma zahtevati pisma in proste sestavke, narejene po danih čertezih, ter seznaniti jih z obliko in s potrebnimi deli najvažnejših póslovnih spisov.

Vaje v prostem proizrékanju prozajicnih in pesniških izbornih spisov, katere je že poprej bilo treba skerbljivo razbistriti, naj bodo po vséh učnih stopinjah.

(Dostavljeno določilo za Tirolsko, Češko, Moravsko, Sleško, Štajersko, Koroško, Kranjsko, Bukovino, Dalmacijo, Terst in Goriško-Gradiščansko:

Učilnicam, v katerih je mej uk treba sprejeti še drugi deželni jezik [§. 6. državne postave o ljudskih učilnicah] naj deželna učilnična oblast natančneje ukrene tega uka smoter in zverševanje.)

§. 52. Smoter računskega uka je: na samogléd opert razum, kaj in v kačem razmerju mej seboj so števila, kolikor jih rabi navadnemu življenju. Hitro iz ust in pisméno znati računiti, česar je treba v navadnem življenju. Da-si je res mehancična jadernost računstvu malo ne prvi nálog, katerega računskemu uku ni pozabiti, vendar se je tukaj ozirati tudi na formalni izobraževalni namen.

Po vseh stopinjah naj se računstvo iz ust primerno druží s pismenim.

Na spodnjih stopinjah je učence seznaniti z vsemi prvotnimi računi mej števíli od 1—100.

Na srednjih stopinjah naj sledé vaje sè števíli dalje. Razbistriti je učenec desetno (dekadno) števílstvo ter vaditi jih v računstvu z mnogoimenimi števíli in z desetíčnimi (decimalnimi) delínamí.

Na zgornjih stopinjah se uči računíti z navadnimi delínamí ter dopové razloček mej domáčo in francosko mero, vévsjo (vago) in novčno stétvíjo, vedno se obračáje po vsakdanjega življenja potrebah.

Kakoršni so kraji in kar bi nekdaj utegnili biti učenci, tako naj se posebno uče ali gospodarskih ali obertnih ali navadnih tergovskih računov. Deklice je vaditi zlasti v gospodíjnjskih računih.

§. 53. Nauk v risanji in geometričnih oblikah ima nálog, učenec vaditi oko in roko, da bodo terdno in bistro znali ter razločevali oblike in mere; vadnost risati prostore s čertami, risati stvari, katerim ravne ploskve, préme (ravne) in kríve čerte delé mejo, zmožnost lahke stvari po naravi risati. Kaj se risa, to naj uči vsakdanjega življenja potreba.

Na spodnjih stopinjah se porisávajo lehke, na šolsko desko zrisane stvari. Po srednjih in zgornjih stopinjah se risanje uči ob enem z geometričnimi oblikami, ter najprvo je vaditi učenca, da se nauči dotični geometrični obliki podobo dati. Zmožnejši učenci se vadijo risati lažja ukrasila (ornamente) in čerteže (zemljevide). Sploh se v risanji na izvoljo daje učitelju, da ne samo občenemu nego tudi razrédnemu smotru meje širi ali oži; a pri tem uku mu je tudi paziti, česa posebno potrebujejo dekleta.

Geometrične oblike se uče po srednjih in zgornjih stopinjah. Pokažejo naj se: kot, trikotje, četverkotje in mnogokotje, krog, pákrog (elipsa), robátnik (prisma), robati ostrostolp (piramida), váljek (cilinder), gladki ostrostolp (kegel) in krogla. Verhunek tega uka so računi o ploskvah in telesih. (Dalje prih.)

Metelko

v

slovenskem slovstvu.

5. Pervi, ki je med Slovenci sprožil to misel, naj se Slovanom pisajočim z latinico pomnoži njihova abeceda po azbukí — cirilici, bil je na Štajarskem rojeni Jan. Žiga Popovič (r. 1705, u. l. 1774) v nemško pišani knjigi (Untersuchungen vom Meere. Leipzig 1750.); enake misli je razodel na Koroškem O. Gutschmann v svoji slovnici l. 1777 (Windische Sprachlehre. Klagenfurt.); na Kranjskem J. Kopitar l. 1808; Jan. Primic spet na Štajarskem l. 1814 (Bukvar. Gradec str. 106).

Na Kranjskem je posebej snoval to misel France Bilic (Billiz, Bilec, Bilec), rojen krog l. 1784 v Bistrici na Notranjskem; bil je Vodnikov učenec in naj zvestejši mu prijatelj; — znal je skor vse narečja slovanske, vzlasti serbsko, rusko in česko; imel nekaj pevske žile; umerl v Harijah l. 1824. Življenje njegovo je popisal sorodnik njegov, verli J. Bilec v Koledarju družbe sv. Mohora l. 1865 str. 28 — 32. (Ber. tudi Novic. 1858 str. 58 in Vodnikov Spominek

1859 str. 43. 44.) Kaj bi skladal pravopis le za Slovence ali Slovane, si misli ta, mar ga zložim za vse Evropejce! Dobil je njegovo osnovo v presojo Metelko, in v tej l. 1817 pisani presoji (Gutachten über die von Franz Billiz entworfene Anwendung des latein. Alphabets auf alle Neu-Europäische Sprachen) pravi, da je latinica za slovenski jezik res preuboga, in da je Slovencem, katerih književnost se še le dobro pričinja, po cirilici pomnožen latinsk pravopis naj večji književna potreba in naj gorečniji želja, vendar velevati to drugim narodom, zdi se mu prederzno. Bilčeva osnova je sploh hvale vredna; nove čerke so po vnani obliki dokaj prijetne, ali po notranji potrebi jih je še vedno premalo. Graja mu čudni (mystični) *y* v *tyrpey*, *vidiy* nam. *terpel*, *vidil*, ker drugi Slovani, tudi nekteri dolenski Kranjci, izrekujejo na tanko *l*; široki *o*, ker ni zadel njegovega pravega pomena (v sredi med *o-a*, ne pa *o-u*) itd. Več o tem načertu govoriti se mu zdi nepotrebno, kajti na *d j a m o s e v k r a t k e m*, pravi, *d r u g e b o l j p o p o l n o m a a b e c e d e* (indem man ohnehin ein anderes vollkommeneres Alphabet nächstens erwartet). Na zadnje mu nekako ščipaje očita, da tak Slovenec prestavlja tako tlačansko — od besede do besede — iz nemškega, da ne rabi prav svojivnih zaimkov, vsilva celo člen ali spolnik; njegov načert vesoljne abecede da je sicer vreden, da se oziramo nanj, vendar naj se delo tako prepusti možakom, ki so že pokazali, da so kaj bolj izvedeni v jezikoslovstvu (*die schon Beweise ihrer tiefen Einsicht in den Bau des Sprachwesens gegeben haben*).

Ravnikar je pripravil Metelkoto v Ljubljano, v duhovščinico in na slovensko učilnico, in menda ravno on ga je naklonil naposled k vstanovitvi nove abecede. Oznanil jo je že l. 1817, in bilo je l. 1820, da so v ta namen sošli se na Dunaju Dobrovský, Kopitar, Ravnikar, Metelko, Kalister, Šlakar — in posvetovali o napravi edinega slovenskega in celo občnoslovenskega pravopisa (vid. Zivlj. Ravnikarj. l. 1845).

Šolsko obzorje.

Iz Zagreba. Vabilo k hervaškemu učiteljskemu zboru 23. avgusta l. 1871. v Zagreb.

*Vi gojite iskru, nad kóm sile nije,
Premda svud okolo glupost crna kljje,
Iskru ljudskog mozga, um — svjetilo s neba,
K postu dakle smjelo, da nas mrak nestigne,
Da u robstvo narod glupost nam neprigne,
I budućnost da mu dušman neuvreba!* J. F.

S temi besedami pozdravil je naš vredni tovarš J. F. hrvaške učitelje, ko je poročal o dunajskem zboru nemških učiteljev, — in glej, v kratkem času je priložnost, da vas zopet tako pozdraviti moremo.

Ali je pač treba lepšega pozdrava od tega?

Da res, mi gojimo iskro, nad katero ni moči, um — svečavo nebeško; pa če vse in povsod, kar je naprednega sveta, misli, snuje, sòvetuje si in dela, da se omika širi, pa če vidimo, kako pri tem snovanju, posvetovanju in zložnem delovanju napreduje omika in blagor človeštva; ali moremo roke križem držati, mi — katerim je narod zaupal um in srce svojega plemena — največi zaklad, kar ga je pod solncem!

Ne, bratje, — ampak mislimo, snujmo, posvetujmo se in delajmo, da bo tudi naše sveto delo napredovalo.

Znano je pa, da kar posamesni ni pomislil, še manje pa dovršil, to stori vzajemno kolo delalcev; zato stopimo tudi mi v to kolo k zložnemu delu — čas je!

Stopimo tedaj v zložno kolo, saj so tudi naši tovarši v vseh kulturnih narodih tako delali in da mi to v nemar puščamo, padla bi na nas krivica in sramota za vse, kar bi slabega moral naš narod zavolj naše brezskrbnosti trpeti!

In ker vse to občutimo v svojih prsih, kakor tudi vi bratje in tovarši, gotovo občutite, storili smo prve korake, da se to našega stanú dostojno a za narod naš potrebno delo dovrši. Pooblaščeni tedaj mi zdaj z dovoljenjem kr. deželne vlade kraljevin dalmatinske, hrvaške in slavonske, vabimo vas vse, karkoli vas je učiteljev in učiteljv v Hrvaškej, Slavonskej, vojaškej granici in Dalmatinskem, 23. avgusta t. l. v glavno mesto Zagreb k prvemu splošnemu hrvaškemu učiteljskemu zboru in razstavi učnih pripomočkov.

Pa tudi Vas učitelji sosednih in vseh drugih dežel, ki gojite simpatije za naš narod in njegov napredek, vas, ki delate na ravno tem polju narodne omike in za naobraženost vsega človeštva, — vse vas vabimo k temu prvemu hrvaškemu učiteljskemu zboru, da nam tudi Vi pomagate sè svetom in delom pri tem svetem početju.

Nikarte se oglašiti, bratje, temu vabilu, pripravljajte se na zbor, od katerega narod veliko pričakuje, ter posebno pomagajte, da pri prvej, hrvaškej, učiteljskej razstavi učnih pripomočkov povzdignemo ime hrvaškoga učiteljstva in hrvaškega naroda!

Vse natanjko o zboru in razstavi se bo zglašalo v „Viestniku“, ki bo od zdaj redno izhajal kod priloga šolskemu našemu časopisu „Napredku“.

Ob enem prosimo vsa sl. vredništva hrvaških, srbskih in slovenskih časopisov, da to vabilo v svojih časopisih razglasijo.

V Zagrebu 25. februarja 1871.

Centralni odbor prvega splošnega hrvaškega učiteljskega zbora.

— O težavi učiteljskega stanú čitateljem tega lista ni treba delati dolzega vvida. Ne le, da se odgojitelji nježne mladine že toliko časa kakor sini puščave v velicem in širokem svetu povzdigujejo v javnosti za materialnim poboljšanjem svojega stanú, ne le, da je naš učiteljski svet od vseh strani obkovan z verigami posluha, katere mu ne puščajo svobodnih misel iz navdušenih pers, ne le — pravim — da mora gledati velikanske napredke narodov v političnem, socialnem, industrialnem in modernem življenju, a sebe le zmiraj vidi v starej ropotarnici, ne le, da si ima s potom svojega obraza pičli zaslužek iskati, ampak še celó s težavo, da z dolgo in lastno težavo pride do prilóžnosti, da se pred svetom pokaže vendar le kot ud deržave, kod korporacija, delajoča v prid in napredek vsega. Hr-

vaški narod zdí se mi kod bogat zaklad, kterega pokriva gosta megla, — megla, katero še ni predrla naobraženost naprednih narodov, kajti, ako pravo reči hočemo, naše tukajšnje šole osnovane in še zdaj obstoječe na Bachovi sistemi, začele so le v zadnjih letih nekoliko napredovati in sicer po lastnej marljivosti naših učiteljev. Sicer je res, da se mi tukaj nimamo boriti za vpeljavo maternega jezika v šole, kakor Vi na Slovenskem in da ni človeka, ki bi morebiti pri nas drugi kateri jezik v šoli za potrebníši povdral, ali dosti je drugih nedostatkov, dosti drugih zeló žalostnih napak, v kterih vzdihuje naša šola. Tudi je nadalje res, da že nekaj let marljivi hrvaški pedagogi povzdigujejo v javnosti glas za premembe šolske sisteme, ali saj veste, da učiteljski glasovi ostajajo večidel na papirju, pa ako slučajno tudi pridejo kacemu „velikanu“ v roke, večidel zabrenčí nad njimi, ter se še čudi „učiteljskej prenapetosti“. Tacim „velikanom“ je vse potrebníši, nego narodna šola, njim je celó potrebníša lovska postava, nego postava, po kterej se ima odgojevati nedolžna mladina. Ali pokaj bi vam našteval žalostinke? Prestopim rajši na veselo stran v našem učiteljskem življenju. Kakor gotovo se pri nas tudi dobrih šol najde, tako gotovo imamo izvrstnih učiteljskih močí, — saj si pač dober učitelj zamore po potrebi in lastnej previdbi sistemó tudi sam přenarediti, — in ravno tem dobrim učiteljem našim zahvaliti se je, da se tudi hrvaško učiteljstvo primikuje napredovanju. Leta 1865. osnovali so marljivi in zavzeti hrvaški učitelji po lastnem nagibu društvo „učiteljsko zadruško“ za podporo učiteljskih vdov in sirot, in glej — že je glavnicá čez 19.000 gold. narasla; pred nekolikó mesecev združilo se je nekaj učiteljev v pedagogijsko - literarno društvo, katero se bode z izdavo pedagogijskih del pečalo in katero nam obeta veselega sadú, ker nosi podpise nekterih učiteljev, ki so na polju književnem že tudi znani, a krona je menda vsemu temu dozdanjemu podvzetju prvi splošni hrvaški učiteljski zbor, združen z razstavo učnih pripomočkov, kar so namreč osnovali zgolj zagrebški učitelji. Kakor marljive bčelice shajali so se že več časa poprej v šolske sobane, prevdarjali in svetovali, kaj in kako početi, da tudi hrvaški učitelji enkrat na javni oder stopijo. Narede prošnjo, ter jo vladi pošljejo. In v kar jih veliko ni verjelo, zgodilo se je. Hrvaška vlada ne le da je dovolila prvi hrvaški učiteljski zbor, ampak tudi potrebno denarno pomoč zagotovila je osnovateljem tega zbora dati, kakor hitro se jej troškovni proračuni pošljejo, ter je ob enem to plemenito namero zagrebških učiteljev priporočila vsestransko v podporo mestnemu starešinstvu zagrebškemu. Najpotrebníše je torej doseženo; ostane nam tedaj druga stran, stran dušnega dela za ta prvi hrvaški učiteljski zbor. In kdor pozna čisto zvest in dober duh hrvaškega učitelja, gotovo se bo le sjašnjemu vspehu nadati mogel. Razstava učnih pripomočkov pričné 19. avgusta t. l., a dnevi zborovanja bojo koj perve dni med 19. in 25. avgustom. Upati je, da bo ta zbor ne le hrvaški, ampak da se snidejo vanj tudi serbski in slovenski učitelji, kterim je mar do splošnega napredka.

Delajmo tedaj zložno in pokažimo svetu, da učitelji imamo en cilj in eno nalogo pred očmi in da je v vesoljnem učiteljstvu le eno serce, katero čuti in misli le za dušni napredek človeštva, neoziraje se niti na vero, niti na narodnost, niti na nikakoršne politične misel. Kar je učiteljskega sveta pod solncem, eno je telo, ena naloga! Zdad je tedaj pri-

ložnost za slovenske učitelje, da pokažejo svojo bratovsko ljubezen do slovanskega učiteljstva, saj bo pač ta zbor prvi, na katerem bo tudi Slovenec v svojej lastnej maternej besedi v šolski napredek katero spregovoriti mogel. Pridite torej, vdeležite se tega zbora, kolikor naj več mogoče, a bodite preverjeni, da znane gostoljubnosti pri Hrvatih tudi pri tej priložnosti manjkalo ne bode.

Jaz bom tudi zanaprej pisal „Tovaru“ o sklepih, zadevajočih ta prvi, hrvaški učiteljski zbor. *) Za zdaj razdelili so se tukajšnji učitelji v štiri odbore in sicer v odbor centralno-pedagogički, v odbor za razstavo, za stanovanja in slovesnost. Ako bi se kdo slovenskih učiteljev želel na kterega od odbornikov neposredno s kacicim vprašanjem obrniti, navajam mu tudi imena dotičnih odbornikov:

- a) v centralno-pedagogijskem odboru so gg.: Ivan Filipović*, Josip Gal, Škender Fabković, Ljudevit Modec, Venceslav Mařik, Tomaž Ivkanec in Anton Irgolić (Slovenec).
- b) v odboru za razstavo so gg.: Ljudevit Modec*, Cezar Hasek, Ivan Filipović, Miha Verbanec in Ljudevit Tomšić (Slovenec.)
- c) v odboru za stanovanja so gg.: Ferdinand Vuksanović*, Venc. Mařik, Juri Kuten, Miha Verbanec in Anton-Irgolić.
- d) v odboru za slovesnost so gg.: Jože Posavec*, Tomaž Ivkanec, Juri Kuten, Ivan Šah in Franc Šuler (Slovenec.)

Do zdaj si je vsaki odbor izdelal osnovo, po kterej bo delal; vsacega tedna ima vsaki odbor sejo, a vsacega meseca se vsaj enkrat vsi odbori v splošno sejo snidejo. Hervaški zunanji učitelji dobivajo v prilogi „Napredka“ vse sejne sklepe; tako, da vsak vé, kako se stopa do težavnega cilja. Vse to je pa še le začetek in do konca treba bo nevmornega dela. Torej še enkrat: Slovenci! vdeležite se hrvaškega učiteljskega zbora, posebno pa razstave učnih pripomočkov, ktera bo bogatstvo naših šol pokazovala!

Lj. T.

Iz Celja. (Učiteljsko društvo.) Celjsko učiteljsko društvo je 2. t. m. zopet zborovalo. Nazočih je bilo 25 učiteljev. Vidi se, da se to društvo lepo opomore. Vpisalo se je ta dan šest novih družbenikov. Nadjati se je, da jih bo pristopilo v kratkem še več, ker se je znižal za polovico donesek za učitelje vranskega, gornograškega, šoštanjskega in konjičkega okraja, ker so namreč ti učitelji oddaljeni od železnice in jih torej vožnja v Celje preveč stane. Sedaj ima že društvo 38 rednih udov in enega častnega uda.

Na dnevnem redu so bili med drugim tudi učni načerti. G. Miklavec, učitelj tukajšnje petrazredne šole, je napravil učni načert za petrazredne šole, kterega je zbor tudi odobril. Učni načerti za eno- in dverazredne šole, ktere bodeta gg. Valentinič in Šket izdelala, pridejo prihodnjič na versto.

Učiteljsko društvo v Bielitz-Biala nam je poslalo v pregled prošnjo na deželni zbor, naj bi se zasobne (privatne) šole po smislu nove šolske postave prestrojile v očitne ljudske šole — in nas je prijazno povabilo, naj bi se tudi mi tej prošnji pridružili. Ker nam je časa primanjkovalo, se je ta reč za prihodnjič odložila.

Po nasvetu društvenega načelnika g. dr. G. A. Lindner-ja smo izvolili znanega deželnega šolskega ogleda, čast. gosp. dr. Močnika za častnega

*) Nas bode zelo veselilo.

Vredn.

**) Z zvezdico zaznamovani so predsedniki, a z razloženimi črkami natisnjeni tajniki dotičnih odborov. Ostali so odborniki.

uda. Vsak avstrijski učitelj vé za neštevilne zasluge na učiteljskem polji tega izvrstnega šolskega moža. Sklenilo se je, mu predložiti prošnjo, naj bi svoje izvrstne računice za ljudske šole, katerih v druge jezike predstavljati si je pravico za-se obdržal, v slovenskem jeziku izdati blagovolil. Upamo, da bode gospod deželni šolski nadzornik to našo prošnjo vslušal. *)

Sklenilo se je tudi, da bodo društveni udje imeli vsakokrat pred zborovanjem (od 10. do 11. ure) vaje v petji in godbi pod vodstvom gospoda Triebnik-a. Gosp. dr. G. A. Lindner nam je obljubil, da bode pri prihodnjem zborovanji (ktero bo v torek po Veliki noči t. j. 11. aprila) govoril o svoji izvrstni „Anschauungslehre als Vorschule des Zeichnens und der geometrischen Formenlehre“, ktero je letos izdal za ljudske šole.

Učitelji iz spodnjega Štajer-ja pridite prav obilo ta dan! — s.

Iz Ljubljane. Iz poglavitnega naznanila o ljudskih šolah razvidi se, da je pretečeno leto na Kranjskem bilo 247 ljudskih šol, med temi 168 slovenskih, 21 nemških, 58 pa slovensko-nemških. V teh šolah je podučevalo 241 učiteljev in 38 podučiteljev, vseh šolskih mož (s kateheti vred) bilo je 528, učenic pa 52. Za šolo vgodnih otrok bilo je 48.259, v šolo jih je hodilo 32.392, tedej je bilo 15.867 otrok brez šolskega poduka — dokaz, da nam je na Kranjskem treba še ljudskih šol, in sicer ne le samo po večjih farah, temuč tudi po boljših podružnicah, kakor se že tudi tu pa tam napravljajo n. pr. v Olševku, in v Voklem v šentjurski fari (pri Kranji).

— Minister za bogočastje in nauk je po svojem ukazu 22. dec. 1870, št. 10.447 tudi za Kranjsko ukaz 15. nov. 1869., št. 10.864 odobril in za učiteljsko spraševanje splošnih ljudskih in meščanskih šol vstanovil spraševanjsko komisijo in ji z ukazom 24. preteč. m. za ravnatelja imenoval tukajšnjega dež. šolskega nadzornika prošta dr. Antona Jarca in za njegovega namestnika ravnatelja c. k. izobraževalnice za učitelje B. Hrovata, in še te-le ude: Fr. Lesjaka, Vil. Linharta in vit. pl. Gariboldita, prof. Vurnerja, A. Praprotnika, Mat. Močnika in Iv. Tomšiča.

Učiteljsko spraševanje za ljudske in meščanske šole se bode prvi-krat začinjalo že prihodnji mesec 26. aprila t. l.

— Za cerkveno postno petje dal je stolni orglar g. Anton Foerster na svetlo „Lamentacije“ ali žalostne pesmi Jeremija preroka, napev starocerkveni, čvetero glasen, in „O čitanje“ („Oh! kaj sem ti storil“) za sopran, alt, tenor in bas. (Izvirni njegov napev.) Pri prvi se zaznamke: „cantus firmus“ močnejše poje. — Dobiva se pri skladatelju oboje za 40 kr. Ta žalostna pesem, ki se posebno veliki teden po cerkvah poje, bode gotovo vstrezala vsem cerkvenim pevcem, tedaj mehimo, da se že sama dovolj priporoča.

— „Učiteljski Koledar“ smo razposlali vsem gg. okrajnim šolskim nadzornikom s prošnjo, da naj bi ga razdelili društvenikom po svojem okraji. Neudje ga dobivajo pri pervosedniku uč. društva za 60 kr. Kupujte ga tedaj pridno, da društvo pri zalogu ne bode imelo škode!

Naznanilo o učiteljski službi.

Čas zglaševanja za učiteljevo službo v Dolenji vasi podaljša se do 26. t. m., kar se prosilec naznanja.

C. k. okrajni šolski svet v Kočevji 8. marca 1871.

*) Kolikor mi vemo, se ta vaša želja že izpolnjuje.

Vredn.